

BİLİM TARİHİ ÇALIŞMALARINDA ÖNCÜ BİR İSİM: FUAT SEZGİN (1924-2018)

Ayşegül AK

Öğrenci, Kocaeli Üniversitesi, aysegulak58@gmail.com

Orcid No: 0000-0002-2519-4409

Öz

Anadolu coğrafyasında dünyaya gelen Fuat Sezgin, ilim tahsili için İstanbul'a geldiğinde hayatını değiştirecek olan hocası Helmut Ritter ile karşılaşmış ve ondan duyduğu bilgiler karşısında hayrete düşerek İslam bilim adamlarının yaptığı çalışmaları kanıtlamak için ilim hayatına atılmaya karar vermiştir. Ancak bu yolculukta bazı zorluklar ile karşılaşarak, ömrünün orta yaşlarında iken ülkesinden uzaklaştırılıp Avrupa'da çalışmalarına devam etmek durumunda kalmıştır. Uzun yıllar yurt dışında yaşamış ve inandığı ilkelerden vazgeçmeyerek çalışmalarına devam etmiştir. Onu bu derece çalışmaya iten güç ise müslümanların bilim alanında yaptıkları çalışmaların bilinmemesi ve bunu gün yüzüne çıkartma isteğidir. Bu alanda yaptığı çalışmalar gerek Avrupa'da gerek İslam dünyasında yankı bulmuş ve yaptığı çalışmalarla ilklere imza atmıştır. Fuat Sezgin'in hayatını konu aldığımız çalışmamızda eserleri ve tarihçiliğine de değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Fuat Sezgin, Bilim Tarihi

Abstract

Born in Anatolian Fuat Sezgin, came to Istanbul to study science, there he met his teacher Helmut Ritter, who would change his life. He was stunned by the information he heard from him and decided to embark on a life of science to prave the work done by İslamic scholars. However, in the middle of his life he faced some difficulties on this journey and was forced to be expelled from his country and continue to work in Europe. He lived abroad for many years and continued his studies and did not give up the principles he believed in. The power that pushes him to work at this level is that Muslims' work in the field of science is unknown and the desire to bring it to the surface. His work in this field has resonated both in Europe and in the Islamic world and he is one of the leading scholars in his field. In our study where we deal with the life of Fuat Sezgin, his works and historianism are also mentioned.

Keywords: Fuat Sezgin, History of science.

Hayatı ve Eserleri

24 Ekim 1924 yılında Bitlis'te doğan Fuat Sezgin, ortaokul ve lise öğrenimini Erzurum'da bitirdi. Hedefinde mühendis olmak vardı ve bu sebeple İstanbul'a gitti. Burada bir yakınının tavsiyesi üzerine İstanbul Üniversitesi, Şarkiyat Araştırmaları Enstitüsünde (Arap Dili ve Edebiyatı) "İslami Bilimler ve Oryantalizm" alanında başarılı bir isim olan Alman Şarkiyatçı Helmut Ritter tarafından verilen seminere katıldı. Ritter'den çok etkilendi ve mühendis olmaktan vazgeçerek onun öğrencisi olmak için Şarkiyat Araştırmaları Enstitüsüne gitmeye karar verdi. (Arslan, 2019:201) Sezgin, mühendis olmaktan vazgeçecek kadar kendine hayran bırakan Ritter'den şu şekilde bahsetmektedir:

"Biraz konuştuktan sonra içimden, 'Büyük bir adammış!' dedim. O küçük halimle bile çok büyük bir adamın karşısında olduğumu hissettim. Ritter zor bir adam olduğu için onun seminerlerine ancak üç-beş kişi giderdi. Talebeler sıkıntıya girmemek veya hocadan ters bir tavır görürüz korkusuyla seminerlerinden kaçarlardı. Çoğu zaman tek bir talebe olarak seminerde yalnız başıma hocayı dinlediğimi hatırlarım. Bana, "Gelin biraz konuşalım. Çok zor bir şeye talipsiniz. Arapça öğrenmelisiniz. Ben zor bir hocayım. Bu yüzden talebelerim hep benden kaçır, biliyor musunuz?" dedi. "Biliyorum, bana bunları anlattılar. Ben bunlara rağmen bu tehlikeye girmek istiyorum" dedim. Güldü, "peki" dedi. Böyle bir hocanın talebesi olma şansına sahip oldum. Nasıl bir havası varsa bu adam bana çok tesir etmiş adeta büyülemişti. Çok iyi dinler ve hiç not tutmazdım. Söylediklerini kafama yazardım. İnanır mısınız anlattıklarının büyük kısmı halâ hafızamdadır. (Yılmaz, 2013:14)

Ritter, Fuat Sezgin'e tabii bilimlerle özellikle de matematikle meşgul olmasını tavsiye etti. Çünkü modern matematiğin temelinde İslam âlimlerinin çalışmalarının olduğunu söyleyerek; Harezmi, İbn-i Yunus, Ebu'l Vefâ Buzcâni, İbnü'l Heysem ve El-Bîrûni gibi bilginlerden bahsetti. Bu kişiler ve bunlar gibi pek çok âlimin o dönemdeki Avrupa âlimlerinden üstün olduklarını hocasının söylemesi üzerine hayrete düşen Sezgin, o günü şöyle anlatmaktadır: *"O gün işittiklerimden hayret ve dehşet içerisinde eve gittim, gözüme uyku girmiyordu. Bir taraftan genç hafızamda eve götürdüğüm dört isim dışındakileri de öğrenmek ve yaptıklarını bilmek aşkı; diğer taraftan, ilkokul dönemimde süslü püslü hanım öğretmenimden duyduğum: 'İslam alimlerinin, dünyanın bir öküzin boynuzu üzerinde oturduğuna inandıkları ve dünya bilimindeki Müslümanların hiçbir katkılarının olmadığı' mealindeki sözleri... Sabahın olmasını iple çektim ve bu derya gibi hocadan istifade etmenin nasıl mümkün olabileceğini düşünmeye başladım."* (Yılmaz, 2013:15) Şarkiyat okumaya bu denli hevesli olması sonucunda Sezgin, Ritter'in öğrencisi olmayı da başararak İslam dünyasındaki bilginlerin bilime hiçbir katkısı olmadığı yönündeki safsataları bertaraf etmek ve hak ettikleri yere sahip olmalarını sağlamak amacıyla çalışmalarına başlamıştır.

1943 senesinde Alman ordusunun Bulgaristan'a kadar ilerlemesinin sonucunda Türkiye'deki üniversitelerde eğitim durdurulunca hocası, bu süreyi değerlendirebilmesi için Arapça öğrenmesini tavsiye etti. Sezgin, Muhammed et-Taberînin tefsirini, Türkçe meallerle karşılaştırmalı okuyarak 6 ay boyunca özverili bir şekilde çalıştı ve Arapçaya aşinalık kazandı.

(Arslan, 2019:201) Bu başarısının ardından hocası şaşırılmış ve “*hayatta bir lisani bu kadar süratle, bu kadar iyi öğrenen bir insan görmedim.*” demiştir. 30 dil bilen Ritter, öğrencisi Sezgin’in bu başarısından ötürü her yıl yeni bir dil öğrenmesini istedi. Her ne kadar Fuat Sezgin dile getirmemiş olsa da yanında bulunan asistanları, hocanın yirmi yedi dil bildiğini ifade etmektedir. (Yılmaz, 2013:18)

1947 yılına gelindiğinde ise Sezgin, “Bedî İlminin Tekâmülü” konusunda bir tez hazırladı. Daha sonra tekrar hocası Helmut Ritter danışmanlığında “Ebû Ubeyde Ma‘mer b. Müsennâ tarafından kaleme alınan Mecâzü’l Kur’ân isimli eser hakkında doktora tezini yazdı. Bu çalışma hakkında kaynak taraması yaparken Buhârî’nin, Mecâz’ül Kur’ân’dan bir çok alıntı yaptığını fark etti. Böylece Buhârî’nin hadis rivayetinin sadece sözlü kaynaklara dayanmadığını ve yazılı kaynakları da içerdiğini kanıtladı. Bu sebeple Buhârî üzerine çalışmalarını yoğunlaştırdı ve 1954 yılına gelindiğinde “Buhârî’nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar” isimli teziyle Ankara Üniversitesinde doçent oldu. (Arslan, 2019:202)

1960 yılındaki askeri darbe sonucu 147’likler olarak bilinen üniversiteden uzaklaştırılan öğretim görevlileri arasında Fuat Sezgin’de bulunmaktadır. Üniversiteden uzaklaştırıldıktan sonra 1961’de Almanya’ya Goethe Üniversitesine gitti. Ülkesinden uzaklaştırılmasına derin üzüntü duymasına rağmen Almanya’da bulunmasının kendisi için daha hayırlı olduğunu belirterek, çalışmalarına burada devam etti. İki yıl sonra bu üniversitede Bilimler Tarihi, Kimya bölümünde doçentlik yaptı. Bir sene sonra ise Bilimler Tarihi profesörü oldu. (Turan, 2014:19-20)

1967 yılında alanında yazılmış önemli bir eser olan Arap-İslam Bilim Tarihi (Geschichte des Araischen Schrifttums) isimli kitabının birinci cildini yayımladı. Bu eser ilk önce Carl Brockelmann tarafından kaleme alınan “Geschichte der arabischen Litteratur” isimli esere zeyl olarak tasarlanmıştır fakat Sezgin, daha sonra fikrini değiştirerek Brockelmann’ın eserinden de yararlanarak yeni ve özgün bir eser oluşturmak istemiştir. Yapmış olduğu çalışmalar sonucu eser dünya kütüphanelerindeki Arapça yazmaların bibliyografik dökümünden ziyade ayrıntılı anlatımıyla İslami ilimler tarihine dönüşmüştür. Brockelmann tarafından ortaya konulan yazmalara ilaveler yapılmakla birlikte tanınma şansı bulamamış ya da yazarı belirlenememiş eserlerde aydınlatılarak araştırmacıların istifadesine sunulmuştur. (Baliç, 1996:37-38) Bu eserde Kur’an, hadis, fıkıh, kelam, tasavvuf, tarih, İslam felsefe tarihi, şiir, dilbilgisi, tıp, farmakoloji, zooloji, veterinerlik, simya, kimya, botanik, ziraat, matematik, matematiksel coğrafya, astronomi, astroloji, İslamda kartoğrafya konularına değinilmektedir. Sezgin, eserin birinci cildini hocası Helmut Ritter’e değerlendirmesi için gönderdiğinde hocası, “*böyle bir çalışmayı daha önce kimsenin yapmadığını ve bundan sonra da kimsenin yapamayacağını*” belirterek kendisini kutlamıştır. (Yeşil, 2019:172-173.) 17 ciltten oluşan bu eserin 18. cildinin yazımı devam ederken Fuat Sezgin’in vefat etmesi bu eserin kim tarafından tamamlanacağını merak ettirmektedir. (Muaz, 2018) Çok fazla emek verilerek yazılan bu kitabın Türkçeye çevrilmesini Sezgin’in sağlığında ne kadar çok arzuladığı ise öğrencilerine sarf ettiği şu cümlelerden anlaşılmaktadır: “*Benim çocuklarım! Kültür vakıflarını, başkanlıkları, Kültür Bakanlığı’nı sıkıştırınız, kapılarını aşındırınız, hatta kapılarını kırınız! Ne olur şu kitabın tercümesini*

yaptırınız. Birkaç asırda yazılacak kitabı 60 senede yazdım. Ölmeden önce bunu görmek istiyorum. (Doğan, 2016:18) Sezgin'in bu isteği yankı bulmuş olacak ki bu eser İstanbul Üniversitesiyle işbirliği içinde olan on yedi kişilik bir çeviri ekibi tarafından Türkçeye tercüme edilmektedir.

1982 yılında Sezgin, Goethe Üniversitesinde Arap-İslam Bilimleri Tarihi Enstitüsünü kurdu. Bu enstitünün o dönem için Almanya'da kurulması elbette çok zordu. Kral Faysal ödülüne layık görülmesi ile birlikte birçok devlet adamı tarafından tanınmış olması bu enstitüyü kurması yolunda önünü açtı. İlk olarak enstitünün sermayesi niteliğinde almış olduğu maddi yardımlarla bir vakıf kurdu ve ardından da İslam ilimler tarihini geniş çapta araştırmak ve tanıtmak gayesiyle enstitüyü oluşturdu. (Fazlıoğlu, 2004:362) Bu enstitüde bulunan eserleri ise kataloglar halinde yayımlayarak "İslam'da Bilim ve Teknoloji" isimli beş ciltlik eserini oluşturdu. Bu eser 2003 yılında Almanca, 2004 yılında Fransızca, 2006'da ise Türkçe olarak neşredilmiştir. Eserin ilk cildinde giriş ve genel bilim tarihi yer alırken 2.cilt astronomi; 3.cilt coğrafya, denizcilik, optik ve geometri; 4.cilt tıp, kimya ve mineroloji; 5.cilt ise fizik, mekanik, mimari ve harp aletleri gibi konuları içermektedir. (Yılmaz, 2013:40)

Sezgin, İslam medeniyet tarihinde; tarih, felsefe, coğrafya, matematik, tıp, astronomi, tabiat ilimleri alanlarında yapılan çalışmaların tanımını hazırlayıp çoğunu edison kritik, modern araştırma metodları ışığında tasnif ve tahlil, tercüme ve tıpkıbasım yöntemleriyle bilim dünyasına kazandırmıştır. Süleymaniye Kütüphanesinde binlerce yazmadan gün yüzüne çıkardığı önemli çalışmalarından biride Ebu'l-iz el-Cezeri'nin Türkçeye çevrilen ismiyle "*Olağanüstü Mekanik Araştırmaların Bilgisi Hakkında Kitap*" isimli eseridir. Cezeri'nin bu kitabı dünya teknoloji tarihinin en önemli eserlerinden olup içerisinde mekanik araçlara ilişkin pek çok aygıtın çizim ve tanıtımı bulunmaktadır. (Kenan, 2013:77)

Sezgin, daha önce gün yüzüne çıkmamış meseleleri aydınlatırken ortaya attığı en önemli tezlerinden biri de Amerika kıtasının Kristof Kolomb'tan önce Müslümanlar tarafından keşfedilmesidir. "*Amerika Kıtasının Müslüman denizciler tarafından Kolomb öncesi keşfi ve Piri Reis*" isimli eserinde bu konuyu ayrıntıları ile belirtmektedir. Ayrıca Macellan Boğazı'na ismi verilen Macellan'dan önce bu boğazın Arap-İslam kültür (Abbasi ve Endülüs) çevresi tarafından bilindiğini iddia ederek buranın kartografik tasvirlerinin ise ancak 15.yy.da Avrupa'ya ulaştığını belirtmektedir. (Sezgin, 2013:36)

Sezgin tarafından ortaya konulan bu eserler kadar önem arz eden başka bir önemli çalışma ise İslam Bilim ve Teknoloji Müzesinin kurucusu olmasıdır. Frankfurt'ta kurulan bu müzede, farklı coğrafya ve dönemlerden itibaren İslam bilginlerinin kaybolan veya sadece kitaplarda teorik olarak anlatılan ya da çizimleri bulunan icatlarını aletleştirdiği, aralarında Osmanlı bilginlerinin eserlerinin de bulunduğu, kendisi tarafından yapılmış 800 den fazla mekanik araç ve alet sergilenmiştir. (Kenan, 2013:77) İslam Bilimler Tarihi'ndeki Müslüman bilginlerin icat etmiş oldukları aletleri gün yüzüne çıkarmak ve insanlara tanıtmak amacıyla kurulan müzenin benzerinin kurulma talebi İslam dünyasından Sezgin'e ulaşmıştır. Türkiye'den de yapılan

teklifler sonucunda “İstanbul İslam Bilim ve Teknoloji Müzesi” 2008 yılında Gülhane Parkı’nda açılmıştır. (Turan, 2014:20-21.) Ayrıca İslam medeniyetinin bilimsel ve teknolojik mirasının önemini anlayabilmek ve gelecek nesillere aktarmak, Sezgin tarafından yapılan çalışmaların da devam etmesini sağlamak amacıyla “İslam Bilim Tarihi Araştırmaları Vakfı” Gülhane Parkı merkez binasında kurulmuştur. (İBTAV, 2019)

Bilim tarihi alanında çok önemli eserler meydana getirdiğini gördüğümüz Sezgin’in yabancı dilde yayınlanmış birçok makalesi de mevcuttur. Eserleri incelendiğinde İslam kültür dünyasının dünya medeniyetine yaptığı katkılar görülmektedir. Kendi yazmış olduğu kitaplarının yanında benzerine az rastlanan kütüphanesinde önemli koleksiyonları bulunmakla birlikte, Almanya’daki kırk beş bin kitabını Türkiye’ye getirmek istemiş ve diplomatik girişimler neticesinde kitaplarının büyük çoğunluğu getirilirken geri kalan yaklaşık on beş bin kitaba ise Almanya, Frankfurt Havalimanında el koyarak “ulusal kültür varlığı” gerekçesi ile izin vermemiştir. (İBTTM, 2018) 2019 yılına gelindiğinde Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yaklaşık on sekiz bini Fuat Sezgin’e ait olan geri kalan kısmı ise çeşitli sahaf ve kitapçılardan satın alınarak toplan yirmi yedi bin eserin yer aldığı ancak altmış bin ciltlik eser kapasitesine ulaşmayı hedefleyen “Prof.Dr.Fuat Sezgin ve Dr.Ursula Sezgin Bilimler Tarihi Kütüphanesi” İstanbul Gülhane Parkında eşi ve kendisi adına açılmıştır. (Şani, Şeref ve Türkyılmaz, 2019) Ancak 30 Haziran 2018 yılında vefat eden Sezgin’e bu kütüphanenin açılışını görmek nasip olmamıştır. Vefatının ardından bir kütüphane kurulmasının yanında Cumhurbaşkanlığı tarafından 2019 yılı “Prof.Dr.Fuat Sezgin Yılı” ilan edilmiştir.

Tarihçiliği

Fuat Sezgin’in bilim tarihine olan merakını kamçılayan hiç şüphesiz hocası Ritter olmuştur. Bilinenin aksine İslam dünyasının bilime olan katkısının Ritter tarafından çok defa dile getirilmesi Sezgin’i bu alanda araştırma yapmaya sevk etmiştir. Yaptığı çalışmalar sonucunda modern dünyadaki bilimin temellerinde İslam bilim adamlarının olduğunu görmüş ve bunu dünyaya kanıtlama çabası, bıkmadan usanmadan ömrünün sonuna kadar çalışmasını sağlamıştır. İslam bilim tarihi alanında yapmış olduğu devâsa çalışmalarının sebebini ise şöyle açıklamaktadır: “*Müslümanların ilim dünyasındaki yeri bilinmiyordu. Bütün bilinenler birkaç tane usturlab ve birkaç rub’u tahtasından ibaretti. Batı dünyası bu hakikatleri bilerek gizliyordu. Bizimkiler bunların farkında bile değildi. Ben İslam dünyasının böyle olmadığını hep ifade ettim. Geri kalmışlığımızın sebebi olarak da İslam dininin suçlanmasını kabul edemiyor ve geri kalmışlığımızın sebebinin dinimiz olduğuna inanmıyordum. Bütün bu yanlış anlayışları tashih etmek için bu çalışmalara başladım.*” (Yılmaz, 2013:54)

Sezgin, bugün Avrupa karşısında geri olma sebebinin dinimiz olmadığını “*sık sık, genelde dinin, özeldir ise ortodoksinin, teolojinin veya tasavvufun bilime zarar verici etkisinden bahsetmek haksız bir davranıştır.*” sözleriyle belirtmektedir. İslam dünyasında Aristoteles’in muallim-i evvel (ilk öğretmen) olarak isimlendirilmesinde; Arşimed, Apollonios, Galen gibi diğer Yunan bilginlerine de saygı içeren sözcüklerle hitap edilmesi teoloji yönünden hiçbir reaksiyon gösterilmediğini belirterek, düşüncelerini dayanaklandırmıştır. (Sezgin, 2010:248)

İslam medeniyeti VIII. yy.dan XVI. yy.a kadar bilimin öncülüğünü yapmıştır. Sekiz asır bilime öncülük eden müslümanlar bugün Avrupa karşısında neden geri durumdadır? Müslümanların yapmış olduğu bu katkılar neden bilinmemektedir? Fuat Sezgin bu soruların sebebini araştırmış ve altmış yıldır müslümanların bilime olan katkısını dünyaya duyurmaya çalışmıştır. Türkiye'deki insanların, Avrupa'ya karşı oluşan aşağılık duygusunun sebebini ise yapmış oldukları dünya bilimine katkısını bilmediklerinden ileri geldiğini düşünmektedir. Bu aşağılık duygusundan vazgeçmemiz için ise geçmişteki bilim adamlarımızın bilim dünyasına yapmış oldukları katkıları öğrenmenin bize büyük bir haz vereceğine inanmaktadır.

Sezgin'e göre İslam alemi çok ileri bir uygarlık iken gerilemesinin sebebi müslümanların Haçlı Seferleri ile ağır yenilgiler alması sonucunda bir çok teknolojik ürünü batıya kaptırmış olmasıdır. Ayrıca Müslümanların haçlı tehtidi altında kalması bilim adamlarının duraklamasına sebep olmuştur. Bu anlatılanlar bilinen bir gerçektir fakat İslam alemi olarak eski dönemdeki gücümüze tekrar nasıl kazanabiliriz noktasında ki tavsiyeleri önemlidir. Sezgin'e göre; ilim müesseseler kontrolünde yürütülmelidir. Türkiye'deki medeniyet buhranının sebeplerinden biri de ilim aleminin bir merkezietten mahrum bırakılmasıdır. Türk ilim dünyasındaki bu başıboşluk araştırmacıların birbirini inkar etmesine ve birbirleriyle rekabet uğruna gerçeklerin çiğnenmesine ve bilgi kirliliğine sebep olmaktadır. Ancak bütün ideolojilerin üstünde bir ilim anlayışıyla hareket edilmesi ilim dünyasının gelişimine büyük katkılar sağlayabilir. (Doğan, 2016:18)

Sezgin'in bilim tarihi çalışmalarında en fazla değindiği noktalardan biriside Türkiye'deki kütüphane sıkıntısıdır. Yunanlıların dahi İslam ilimler tarihi konusunda bizden ileri olmasına rağmen bizim bu konudaki eksikliğimizi gidermemiz için önemli olan mevcut kaynaklara kolay ulaşılmasının sağlanması ve kitapların da çoğaltılarak kısa sürede kolaylıkla ulaşılan büyük bir kütüphanenin Türkiye'de kurulmasının şart olduğudur. Ayrıca Türkiye'deki kütüphanelerin dünya kütüphaneleriyle alışveriş yapabilecek hale getirilmesi ile tarih çalışmalarının hızlanabileceğini belirtmektedir. İlimler tarihi çalışmak için dil bilmenin özellikle de Almanca, Arapça ve Latinceye çok iyi hakim olunması gerektiğinin altını çizmekte ve sadece tercüme kitaplara dayanarak ilim yapılamayacağını belirtmektedir. Çünkü tercüme eserler kendi kaynağını tam olarak yansıtmamaktadır. Bu yapılan tercüme okuyan insanlarda maalesef eserleri tam olarak anlayamamaktadır. Bu sebeple önemli olan iyi hocalar yetiştirmek ve bu hocaların önderliğinde metinleri hakkıyla anlamaya çalışmaktır. (Yılmaz, 2013:87-88)

Batı dünyasında bütün enstitülerde Fuat Sezgin'in eserleri mevcut olup bu eserler kullanılırken Türkiye'deki üniversitelerde eserlerinin bu denli yankı bulmamasından şikayetçi olan Sezgin, Avrupa'daki bazı insanların bir Türk tarafından bu eserlerin yazılmış olmasından memnun olmadıklarını ifade etmektedir. Fakat bunun aksini de yaşadığını belirterek "*Müslümanların Coğrafya Tarihine Katkıları*" isimli eserini Alman Cumhurbaşkanı Richard Von Weizsacker'e gönderdiğinde cumhurbaşkanının eseri okuyup "*Siz Avrupa'nın, İslam dünyasına ne kadar ruhsuz olduğunu ispat ettiniz sizi tebrik ederim*" (Sezgin, 2016:19-21) sözleri yapmış olduğu çalışmaların önemini göstermekle birlikte Avrupa'da da hakkını veren kişilerin olduğunu göstermektedir.

Hayatını, dünyanın neresinde olursa olsun yolundan dönmeyerek İslam bilim tarihine adayan ve arkasında önemli eserler bırakarak dâr-ı bekaya irtihal eden Fuat Sezgin hocayı sevgi, rahmet ve minnetle yâd ediyoruz.

KAYNAKÇA

Arslan, Taha Yasin (2019). İslam Araştırmalarına Adanan Bir Asırlık Hayat: Fuat Sezgin, *İslam Araştırmaları Dergisi*, 41, 201-205.

Baliç İsmail (1996). Geschichte des Arabischen Schrifttums, *DIA*, 14, 37-38.

Doğan, İlker Süleyman (2016). Prof.Dr.Fuat Sezgin: Bilimler Tarihi Okumak Su içmek gibi bir zarurettir!, *Yediküta Dergisi*, 91,16-18.

Fazlıoğlu, İhsan (2004). Fuat Sezgin ile “Bilim Tarihi” Üzerine, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 2(4), 355-370.

<https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/prof-dr-fuat-sezgin-ve-dr-ursula-sezgin-bilimler-tarihi-kutuphanesi-acildi/1524479> (Erişim Tarihi:16.12.2019)

<http://www.ibtav.org/sayfa/3/hakkimizda> (Erişim Tarihi:16.12.2019)

<http://www.ibttm.gov.tr> (ErişimTarihi:22.05.2018)

<http://gencdergisi.com/12647-fuat-hocanin-ardindan-18-cildi-kim-yazacak.html>. (Erişim Tarihi:16.12.2019)

Kenan, Seyfi (2003). İslam Dünyası'nın Duraklama Sebepleri Üzerine Ünlü İlimler Tarihçisi Fuat Sezgin'i Dinlemek, *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(4) 73-98.

Sezgin, Fuat (2010). *Tanınmayan Büyük Çağ*, İstanbul: Timaş Yayınları.

Sezgin, Fuat (2013). *Amerika Kıtasının Müslüman Denizciler Tarafından Kolomp öncesi Keşfi ve Piri Reis*. İstanbul:Boyut Yayınları

Sezgin, Fuat (2016). *Amerikanın Keşfinde Müslümanlar Söyleşi ve Konferans Kitabı*. Süleyman Demirel Üniversitesi.

Turan, Sefer (2014). *Bilim Tarihi Sohbetleri*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Yeşil Ümmügülüm (2019). Prof Dr Fuat Sezgin, *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 17(1), 171-176.

Yılmaz, İrfan (2013). *Yitik Hazinesinin Kâşifi Fuat Sezgin*. İstanbul: Yitik Hazine Yayınları.